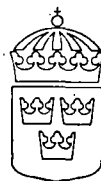

Justitiekottets betänkande

1986/87:3

om lagregleringen av vissa sexualbrott

JuU

1986/87:3

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet två motioner, i vilka begärs två från varandra fristående ändringar i brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott.

Den ena motionen rör gränsdragningen mellan brottet våldtäkt och brottet sexuellt utnyttjande, för vilket gäller en mindre sträng straffskala. I fråga om den motionen uttalar utskottet att gärningar som är att bedöma som sexuellt utnyttjande från straffvärdesynpunkt ofta kan te sig likvärdiga med våldtäkt, och utskottet förordar att straffstadgandet om sexuellt utnyttjande ses över i syfte att införa bestämmelser om ett grovt brott med en särskild straffskala; även frågan om en lämpligare brottsbenämning bör kunna övervägas. Utskottet utgår från att översynen kommer till stånd utan tillkännagivande från riksdagen och avstyrker bifall till motionsyrkandet om en ändring i paragrafen om våldtäkt. I en reservation (m, fp, c) begärs ett tillkännagivande till regeringen om den av utskottet förordade översynen.

Den andra motionen uppmärksammar skillnaden i straffskalorna för brotten sexuellt umgänge med syskon och sexuellt umgänge med barn. Utskottet anser – i likhet med motionären, – att det saknas skäl för en sådan skillnad och förordar en lagändring. Enligt hemställan bör riksdagen som sin mening ge regeringen detta till känna.

Motionerna

I motion 1985/86: Ju612 av Gunilla André (c) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till en ändring av 6 kap. 1 § brottsbalken i enlighet med vad som anförts i motionen.

Motionären redovisar som bakgrund ett uppmärksammat fall där en 17-årig flicka, som var medvetlös till följd av alkoholförtäring, utnyttjades sexuellt av flera ynglingar och därvid fick svåra skador. Brotten bedömdes som sexuellt utnyttjande enligt 6 kap. 3 § brottsbalken och inte som våldtäkt enligt 6 kap. 1 §. Det är, menar motionären, stötande för det allmänna rättsmedvetandet att det enligt lagen är en förmildrande omständighet att offret är försvarslöst; lagen måste därför ändras.

I motion 1985/86:Ju613 av Hans Petersson i Röstånga (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär ändring i 6 kap. brottsbalken i enlighet med vad som anges i motionen.

JuU 1986/87:3

Motionären har uppmärksammat att de sedan år 1984 gällande reglerna föreskriver lägre straff för sexuellt umgänge med ett syskon som är under 15 år än med andra barn under 15 år (6 kap. 5 § andra stycket brottsbalken jämfört med 6 kap. 6 § brottsbalken). Detta förhållande är inte rimligt, menar motionären, varför en lagändring bör komma till stånd.

Våldtäkt och sexuellt utnyttjande (mot. 612)

Reglerna

I 6 kap. 1 § brottsbalken (BrB) finns bestämmelser om ansvar för *våldtäkt*. Ansvar för våldtäkt förutsätter att någon tilltvingar sig samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge genom ett aktivt agerande i form av brukande av våld, framställande av hot eller försättande i vanmakt eller i annat sådant tillstånd. Straffet för våldtäkt är fängelse i lägst två och högst sex år. Om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år. Om våldet varit livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild råhet, kan brottet bedömas som grovt. Straffet för grov våldtäkt är fängelse i lägst fyra och högst tio år.

Om det inte har förekommit ett sådant aktivt agerande från gärningsmannens sida som förutsätts för våldtäktsansvar, kan ansvar ändå föreligga enligt andra regler i 6 kap. BrB. Så döms t. ex. enligt 6 kap. 2 § den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge för *sexuellt tvång* till fängelse i högst fyra år. I 6 kap. 3 § BrB stadgas ansvar för *sexuellt utnyttjande*. Detta gäller den som förmår någon till sexuellt umgänge t. ex. genom att otillbörligt utnyttja att den senare befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är psykiskt sjuk eller psykiskt utvecklingsstörd. Straffet är fängelse i högst fyra år.

Bestämmelserna erhöll sin nuvarande utformning i samband med den genomgripande revision av 6 kap. BrB som gjordes år 1984. Reglerna trädde i kraft den 1 juli samma år (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332, SFS 1984:399).

Domen

Den händelse som ligger bakom yrkandet i motion 612 utspelade sig på sommaren 1985 på en campingplats i Piteå i anslutning till att det där anordnades s.k. drag-racing. Händelsen, som blev mycket uppmärksam i massmedierna, har allmänt kommit att benämnas Piteåfallet. Piteå tingsrätt dömde i september 1985 fem ynglingar för sexuellt utnyttjande bestående i att de i ett tält hade utnyttjat en 17-årig flickas berusning, vilken var sådan att hon inte varit medveten om händelseförloppet, och förmått henne till samlag och annat sexuellt umgänge. En av ynglingarna,

16 år gammal, var åtalad också för grov misshandel av flickan; han dömdes i den delen för vållande till kroppsskada, grovt brott. För fyra av ynglingarna bestämdes påföljden av tingsrätten till fängelse ett år, medan den femte, 16-åringen, på grund av sin ungdom överlämnades till särskild vård. Efter överklagande av tre av de till fängelse dömda och efter anslutningsvad av åklagaren ändrade hovrätten för Övre Norrland tingsrättens dom på det sättet att påföljderna bestämdes till fängelse ett år och sex månader (dom 1986-01-08, DB 2001). En av de tilltalade fullföljde talan till högsta domstolen, som i beslut den 9 juni 1986 inte fann skäl att meddela honom prövningstillstånd, varför hovrättens dom skulle stå fast (mål B 111/86).

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat remissyttranden över motionen från riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, Malmö tingsrätt, juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU) samt Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS).

De fyra förbunden uttrycker en positiv inställning till motionsyrkandet. RÅ ställer sig bakom tanken att vissa förnyade överväganden görs i fråga om gränsdragningen mellan brotten våldtäkt och sexuellt utnyttjande och i anslutning därtill brottet sexuellt tvång. Domstolarna, advokatsamfundet, liksom juridiska fakultetsnämnden avstyrker sakliga ändringar i våldtäktsparagrafen. De båda domstolarna förespråkar dock att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande ses över, varvid det enligt deras mening bör övervägas om brottet bör indelas i två grader, ett normalfall och ett grovt brott.

RÅ anför bl. a.:

All lagstiftning bör självfallet vara förankrad i det allmänna rättsmedvetandet. Detta gäller i hög grad bl. a. sexualbrottsligheten som rymmer frågor som under de senaste årtiondena varit föremål för en livlig debatt. Från straffvärdesynpunkt torde det fallet att någon utnyttjar, exempelvis en persons vanmaktstillstånd, för att få till stånd ett samlag eller annat sexuellt umgänge ofta te sig likvärdigt med våldtäkt. Situationen kan till och med vara sådan att det kan ifrågasättas att det skulle vara att likställa med grov våldtäkt.

Frågan har en inte oväsentlig praktisk betydelse. I motionen anges ett uppmärksammat fall där en 17-årig flicka var oförmögen att försvara sig eftersom hon var medvetslös på grund av frivillig alkoholförtäring. Man kan också tänka sig en situation där någon lurar en kvinna att inta alkohol, narkotika eller läkemedel och någon annan sedan utnyttjar situationen. Ett tyvärr inte ovanligt fall är också att en kvinna blir utsatt för en våldtäkt och försatt i ett hjälplöst tillstånd som andra män utnyttjar för att ha samlag med kvinnan. Till sist kan nämnas närmanden mot någon som på grund av sjukdom eller kroppsskada inte kan bjuda motstånd.

Alla de nu angivna exemplen kan, om övriga förutsättningar föreligger, inrymmas under brottet sexuellt utnyttjande. Som nämnts kan dock ofta situationen vara sådan att det för det allmänna rättsmedvetandet ter sig

stötande att inte rubricera gärningen som våldtäkt. Detta visas av bl. a. den stora uppmärksamhet som mål om sexualbrott kan väcka.

JuU 1986/87:3

RÅ fortsätter:

Det är dock inte bara mot den nu angivna bakgrunden man skall bedöma förslaget i motionen. Det skall också beaktas att kapitlet om sexualbrotten så sent som 1984 undergick en genomgripande förändring efter ett mycket långt och besvärligt förberedelsearbete. De nya värderingarna på sexualbrottens område som den nya lagstiftningen gav uttryck för, vann en bred anslutning. Det kan därför sättas ifråga om tiden redan skulle vara mogen för förnyade överväganden rörande brottsrubriceringar i kapitlet. Jag kan i det här sammanhanget nämna att fängelsestraffkommittén i sitt nyligen avlämnade betänkande Om straffskala, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m. m. (SOU 1986: 14) valde att inte ta upp straffvärdet hos sexualbrotten till ny bedömning, trots att 1984 års straffskala stämmer ganska dåligt med de allmänna principer kommittén tillämpade vid straffskaleöversynen.

RÅ avslutar:

Enligt min mening väger dock kravet på att innehållet i 6 kap. brottsbalken så långt det är möjligt speglar det allmänna rättsmedvetandet i fråga om värderingar och gränsdragningar på det sexuella området så tungt att jag ställer mig bakom tankén på förnyade överväganden rörande gränsdragningen mellan brotten våldtäkt och sexuellt utnyttjande och i anslutning därtill brottet sexuellt tvång.

Svea hovrätt anför bl. a.:

Det uppmärksammade fall som föranlett motionen har förvisso inneburit ett synnerligen hänsynslöst handlande mot en 17-årig flicka. Att, som motionären tycks mena, under bestämmelsen om våldtäkt hänföra ett sexuellt övergrepp, där gärningsmännen inte aktivt försatt kvinnan i vanmakt utan i stället utnyttjat hennes vanmäktiga tillstånd, skulle dock enligt hovrättens mening bryta systematiken i 6 kap. 1-3 §§ brottsbalken. Gärningar av det slag motionen avser behandlas i 6 kap. 3 § brottsbalken och det är i stället denna bestämmelse som är i behov av en översyn. Hovrätten avstyrker därför att bestämmelsen i 6 kap. 1 § om våldtäkt ändras på det sätt motionären tänkt sig.

Hovrätten är, som redan sagts, av den uppfattningen, att övergrepp av den art som avses med stadgandet i 6 kap. 3 § brottsbalken kan vara så allvarliga att nuvarande straffsatser inte alltid är tillfyllest. Hovrätten vill därför tillstyrka en översyn av 6 kap. 3 § brottsbalken. Denna bör syfta till att lagrummet konstrueras med ordinärt och grovt brott samt att fall av särskilt hänsynslösa handlingar sålunda omfattas av en högre straffskala. Denna bör vara densamma som för grov våldtäkt.

Malmö tingsrätt anför bl. a.:

Under den tid strafflagen gällde förutsattes för våldtäkt ett s.k. absolut våld, d. v. s. våldet skulle ha brutit ett till det yttersta gjort motstånd. Alternativt skulle hot om absolut våld ha förelegat. Om straff för gärningsman som utövat otukt med kvinna som av annan än gärningsmannen var försatt i yrsel, sömn eller vanmakt stadgades straff i annan paragraf än

våldtäktsparagrafen. Vid införandet av brottsbalken slopades kravet på absolut våld och som medel för våldtäkt angavs allt våld som avses med "våld å person" alternativt att försätta offret i vanmakt. Det är tingsrättens uppfattning, att den definition av våldtäkt som finns i brottsbalken vunnit genklang i det allmänna rättsmedvetandet. Uttrycket våldtäkt torde även språkligt tolkas på det sättet att det innefattar aktiviteter av våldskaraktär. Enligt tingsrättens mening finns det därför inte skäl att utvidga brottet våldtäkt till att omfatta även sådana gärningar som i dag rubriceras som sexuellt utnyttjande.

I motionen hänvisas till ett fall av övergrepp som riktats mot en 17-årig flicka, som vid tillfället var berusad intill medvetslöshet. Ett flertal pojkar förgrep sig hänsynslöst på flickan, som skadades relativt allvarligt. Exemplet visar, att det finns fall av sexuellt utnyttjande som ter sig väl så allvarliga och straffvärda som våldtäktsbrott. Det kan därför enligt tingsrättens mening finnas skäl att indela brottet sexuellt utnyttjande i två grader, ett "normalbrott" och ett grovt brott, varvid det grova brottet skulle kunna ges ett högre straffmaximum. På så sätt skulle lagstiftaren kunna klargöra, att samhället kan se lika allvarligt på brottet sexuellt utnyttjande som på våldtäkt.

Tingsrätten avstyrker således att brottet våldtäkt ges den vidare definition som anges i motionen men ifrågasätter om inte brottet sexuellt utnyttjande borde indelas i två grader, ett normalfall och ett grovt brott.

Juridiska fakultetsnämnden anför:

Motionärens förslag om utvidgning av begreppet våldtäkt är inte motiverat av att det inte skulle kunna gå att utdöma höga straff enligt nuvarande ordning vid gärningar av den art hon nämner. Medan maximistrafet för grov våldtäkt är tio års fängelse, är maximistrafet för sexuellt utnyttjande i förening med grov misshandel tolv års fängelse. Maximistrafet för (ej grov) våldtäkt är sex års fängelse, dvs. detsamma som för sexuellt utnyttjande i förening med (ej grov) misshandel. För övrigt kan noteras att ett upphävande av våldtäktsparagrafen skulle medföra en höjning av straffmaximum för de svåraste brotten till tolv års fängelse (grov misshandel i förening med olaga tvång).

Förslaget synes bygga på tanken att varje sexuellt övergrepp utgör ett grovt våldsbrott. En sådan presumtion kan inte godtas. Lagstiftningen utgår på goda grunder från att det är mer straffvärt att någon med kvalificerat våld eller hot därom tilltvingar sig samlag eller vad därmed kan jämföras än att någon förövar ett sexuellt övergrepp som består i ett rent utnyttjande. En annan sak är att övergreppet i sig kan innefatta våld; i så fall skall särskilt dömas för detta brott. Det är naturligtvis inte så att offrets försvarslöshet är en förmildrande omständighet, utan så att användande av allvarligt tvång som medel för att genomföra ett sexuellt övergrepp är en försvarande omständighet.

Någon lagstiftningsåtgärd med anledning av motionärens framställning är inte motiverad. (Med detta sätt att resonera borde åtskilliga fall av stöld och kanske även ocker rubriceras som rån.)

Däremot vore det, menar fakultetsnämnden, angeläget att förtydliga 6 kap. 1 § BrB så att det även i lagtexten framgår att utövat tvång skall ha karaktär av s. k. råntvång. Ordet "våld" bör således ersättas av "våld på person".

Motionären tar fasta på den omständigheten att brottsoffret i det anförda exemplet blivit svårt skadat genom övergreppet. Med hänsyn härtill menar motionären att gärningsmannen borde ha dömts enligt ett lagrum där brottsbeskrivningen anger att våld kommit till användning. Emellertid synes motionären förbise dels att brotten våldtäkt och grov våldtäkt förutsätter att övergreppet skett genom tvång, dels att samhällets reaktion mot brottet såsom den kommer till uttryck i straffskalan är lika sträng vid grovt sexuellt utnyttjande medelst misshandel som vid grov våldtäkt.

Då motionärens framställning sålunda inte kan anses motivera någon lagstiftningsåtgärd avstyrker samfundet motionen.

Fredrika-Bremer-Förbundet instämmer i motionärens yrkande och anför:

Vi anser att det är en mycket angelägen fråga. Våldtäkt måste alltid bedömas som våldtäkt, där gärningsmannens handlande måste bedömas i sig och inte bara i relation till offrets tillstånd av medvetlöshet.

Att en person/offrer är medvetlös kan inte vara samma sak som ett medgivande till samlag eller för den delen till överfall. Att inte personen/offret kan säga ja eller nej till samlag, måste innebära att den inte är tillgänglig för samlag just då. Personen måste vara medveten om vad som sker eller vad som frågas efter, för att man skall kunna ha samlag. Att ha samlag med en medvetlös person är detsamma som våldtäkt, det är ett sätt att uttrycka fientlighet, vrede och vilja att behärska – inte ett uttryck för ett närmande till en annan person där man vill dela en samlagsupplevelse. När man dessutom tillfogar grov skada i underlivet, vilket skedde i det aktuella fallet, är det att betrakta som grov våldtäkt.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle anför:

Vi delar i allt motionärens påpekanden och förslag, då vi finner att 1984 års lagändring om sexualbrott inte kan tillämpas i ett så här upprörande fall som det aktuella.

RFSU anför bl. a.:

RFSU instämmer i motionärens uppfattning att det är otillfredsställande att gärningar som av allmänheten uppfattas som våldtäkt inte ges den brottsrubriceringen. Vi avser de fall av sexuellt utnyttjande, som innebär att gärningsmannen utnyttjar att den andre befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd. I proposition 1983/84:105 sid. 26 ger departementschefen exempel på sådana handlingar. Det gäller alltså situationer, då någon p.g.a. kraftig berusning eller narkotikapåverkan inte har förmåga att uppfatta att han eller hon utsätts för sexuella närmanden. Det kan också vara frågan om sexuella närmanden till en sovande eller en person, som p.g.a. sjukdom eller kroppsskada inte kan bjuda motstånd eller inte förmår uppfatta gärningens innebörd. Enligt RFSUs mening borde också sådana handlingar rubriceras som våldtäkt. I synnerhet de senare fallen torde vara minst lika allvarliga övergrepp som en våldtäkt. Den nuvarande uppdelningen kan också ge intryck av, låt vara felaktigt, att det är tillåtet att utnyttja kvinnor som är så berusade att de inte förmår att uppfatta vad som sker runt omkring dem.

RFSU är därför berett att tillstyrka motionen såtillvida, att de angivna formerna av sexuellt utnyttjande bör hänföras till brottet våldtäkt.

ROKS anser att det för rättsmedvetandet förefaller orimligt att fallet med den 17-åriga flickan inte skulle bedömas enligt den strängare regeln om sexualbrott, med hänsyn till den råhet som visades vid tillfället. ROKS anser därför att en ändring av lagen måste ske så att ett motsvarande fall kan bedömas enligt bestämmelsen om våldtäkt i 6 kap. 1 § brottsbalken.

Tidigare riksdagsbehandling

I ett interpellationssvar som lämnades i kammaren den 23 oktober 1985 anförde chefen för justitiedepartementet i samma fråga, som motion 612 aktualiserar, att det självfallet skulle vara möjligt att föra samman sexualbrottens olika brottstyper, eller vissa av dem, under en gemensam beteckning. Han fortsatte:

Enligt min mening skulle det dock försämra lagens överskådlighet. Det skulle också avvika från brottsbalkens systematik. Att man i brottsbalken genomgående har valt att ge olika typfall särskilda beteckningar beror bl. a. på att man vill att en lag skall vara enkel att läsa och förstå. Jag menar också att man inte bör fästa avgörande vikt vid själva brottsbenämningen. Det väsentliga är att man i det särskilda fallet kan bestämma en rimlig påföljd med hänsyn till gärningens straffvärde. Och det menar jag är väl möjligt.

Ibland kan sexuellt utnyttjande vara mindre straffvärt än våldtäkt. Ibland kan det med hänsyn till omständigheterna vara mer straffvärt, bl. a. i fall som är särskilt plågsamma eller förnedrande för kvinnan. Om gärningsmannen eller gärningsmännen samtidigt utövar våld kan de givetvis också dömas för våldet och därmed få samma maximistraff som vid våldtäkt eller, om misshandeln är grov, ännu högre straff.

Sammanfattningsvis hänvisade justitieministern till bl. a. att den nya sexualbrottslagstiftningen bara hade gällt i drygt ett år och det inte någon gång under det långa och grundliga utredningsarbetet före lagstiftningen hade hävdats att en ändring skulle behövas när det gäller övergrepp där offret är medvetslöst. Enbart på det underlag som fanns vid tillfället ansåg justitieministern inte att någon justering av lagen var nödvändig (riksdagens protokoll 1985/86: 16 s. 80 ff).

Sexuellt umgänge med syskon som är under 15 år (mot. 613)

Reglerna

I 6 kap. 5 § andra stycket BrB föreskrivs att den som har samlag med sitt helsyskon skall dömas för sexuellt umgänge med syskon till fängelse högst ett år.

I den följande paragrafen, 6 §, sägs att om någon i annat fall än som avses tidigare i kapitlet har sexuellt umgänge med barn under 15 år skall personen dömas för sexuellt umgänge med barn till fängelse i högst fyra år.

Bestämmelserna fick sin nuvarande utformning år 1984 i samband med

att 6 kap. BrB, som behandlar brott som på olika sätt har anknytning till sexuallivet, genomgick betydande förändringar (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332). Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 1984 (SFS 1984:399).

Före 1984 års lagändring innebar lagstiftningen att om någon hade samlag med sitt helsyskon som var under 15 år båda de lagrum som motsvarade nuvarande 5 § andra stycket och 6 § blev tillämpliga och att allmänna regler om brottskonkurrens därvid var gällande. De regler som nu gäller har den innebörden att det för vissa sexualbrott mot den som är under 15 år är stadgat lägre straff om offret är ett helsyskon än om sådan släktskap inte föreligger.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat remissyttranden över motionen från riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, Malmö tingsrätt, juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Föreningen Barnens Rätt i Samhället (BRIS), Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU) samt Rädda Barnen.

Samtliga remissinstanser tillstyrker bifall till motionsyrkandet.

RÅ ansluter sig till de synpunkter som framförs i motionen och tillstyrker bifall till densamma.

Svea hovrätt delar motionärens uppfattning att 1984 års lagändring kom att medföra den av motionären påpekade konsekvensen, nämligen att påföljden för sexuellt umgänge med syskon numera högst kan bestämmas till fängelse ett år. Med hänsyn härtill och till att en sådan ändring inte tycks ha varit avsedd vill hovrätten tillstyrka bifall till motionen.

Malmö tingsrätt anför:

Före den lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1984 gällde, såsom anges i motionen, att den som hade samlag med helsyskon straffades för *otukt med syskon* med fängelse i högst ett år, brottsbalken 6 kap. 5 § 2 st. För könsligt umgänge med barn under 15 år dömdes för *otukt med barn* till fängelse i högst fyra år, 6 kap. 3 § 1 st. I förhållandet mellan 3 § och 5 § gällde allmänna regler om brottskonkurrens. Efter lagändringen 1984 döms den som har samlag med helsyskon för *sexuellt umgänge med syskon* till fängelse högst ett år, 6 kap. 5 § 2 st. Enligt 6 kap. 6 § döms den som i "annat fall än som avses förut i detta kapitel" har sexuellt umgänge med barn under 15 år för *sexuellt umgänge med barn* till fängelse i högst fyra år. Anledningen till att 6 § formulerades på detta sätt var, enligt uttalanden i förarbetena (prop. 1983/84:105 s. 55) att bedömningen av konkurrensfrågor skulle förenklas. En bieffekt har, såsom påpekas i motionen, emellertid blivit att vid sexualbrott riktat mot den som är under 15 år stadgas lägre straff om offret är helsyskon än om sådan släktskap inte föreligger. Det framkommer inte någonstans i propositionen att detta varit avsikten. Tvärtom uttalas, att det är angeläget att man i den straffrättsliga lagstift-

ningen "med eftertryck gör klart att övergrepp inom familjen skall beivras". Den uppkomna bieffekten har därför troligen inte varit avsedd.

JuU 1986/87:3

Tingsrätten tillstyrker på grund av det anförda motionen.

Juridiska fakultetsnämnden menar att det av motionären påtalade förhållandet torde bero på ett förbiseende och lämnar förslag på fyra olika sätt att korrigera bestämmelserna:

- (1) Bestämmelsen i 6 kap. 5 § upphävs.
- (2) Bestämmelserna i 6 kap. 5 § och 6 § byter plats, men behålls oförändrade.
- (3) I 6 kap. 5 § andra stycket inskjuts efter ordet "helsyskon" texten "som fyllt femton år".
- (4) I 6 kap. 6 § ändras subsidiaritetsklausulen från "i annat fall än som avses förut i detta kapitel" till "i annat fall än som avses i 1-4 §§".

Fakultetsnämnden fortsätter:

Det första alternativet får anses vara rättspolitiskt inaktuellt. Det andra är onödigt ingripande. Minst ingripande är det fjärde. Väljs detta blir det emellertid nödvändigt att ta ställning till om samtidig överträdelse av 5 § och 6 § skall bedömas som ett eller två brott. Stannar man för att endast ett brott bör anses vara förövat – vilket bäst stämmer överens med kapitlets uppbyggnad – följer av straffskalornas utformning att brott enligt 6 § har företräde.

Advokatsamfundet anför att motionären synes ha fog för sitt påstående att gällande lagstiftning stadgar lägre straff för sexualbrott mot den som är under 15 år om offret är ett helsyskon än om sådan släktskap inte föreligger. Samfundet delar motionärens uppfattning att en lagändring bör ske i syfte att undanröja det beskrivna missförhållandet och tillstyrker därför motionen.

Fredrika-Bremer-Förbundet instämmer också i motionärens yrkande men påpekar att en ändring inte enbart skall gälla samlag utan även därmed jämförligt sexuellt umgänge, för att bl.a. inkludera homosexuellt utnyttjande.

Föreningen BRIS anför bl.a. att föreningen delar motionärens uppfattning att det är av vikt att oklarheter i lagstiftningen undanröjs och att lagstiftaren tydliggör vilken vikt barns rättssäkerhet åsätts. Av särskild vikt är detta när barn utsätts för brott av någon närstående.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle anför:

Förbundet anser här, i likhet med motionären, att ett klart förbiseende har begåtts i den nya lagtexten. Vi kräver att detta snarast tillrättaläggs då släktskapet enligt vår uppfattning är ett försvårande vad gäller dessa brott. Unga människor i beroendeställning måste få lagens skydd, vilket den pågående incestdebatten visar. Barn och ungdomar under 15 år lever i stor utsatthet och samhället måste verka för att på allt sätt förebygga och skärpa attityden, vilket en straffskärpning visar. Vi upplevde lagtexten bättre och klarare innan ändringen och vill återgå till denna.

RFSU anför liknande synpunkter som övriga remissinstanser och framhåller därutöver att straffrättsliga åtgärder sällan är lämpliga vid incestbrott mellan syskon. Sådana brott innehåller alltid starka individualpsykologiska moment, som gör det rimligt att se annorlunda på straffmätningen jämfört med andra fall. Det sagda utesluter självfallet inte, menar förbundet, att sexuellt umgänge mellan syskon kan innebära handlingar som gör brottet lika allvarligt som sexuellt umgänge med barn. Här är ålderskillnaden mellan syskonen självfallet av stor betydelse.

Rädda Barnen framhåller synpunkter motsvarande dem som redovisats av RFSU.

Utskottet

Inledning

I detta betänkande behandlar utskottet två motioner vari begärs två från varandra fristående ändringar i kapitlet om sexualbrott i brottsbalken (BrB). Den ena motionen (612) riktar in sig på bestämmelserna om våldtäkt (6 kap. 1 §) och den andra (613) uppmärksammar straffskalorna för brotten sexuellt umgänge med syskon (6 kap. 5 § andra stycket) och sexuellt umgänge med barn (6 kap. 6 §). Motionerna har remissbehandlats var för sig.

Våldtäkt och sexuellt utnyttjande (mot. 612)

Motionen rör gränsdragningen mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande. Det är – kort uttryckt – fråga om en ändring så att ett sexuellt umgänge kan bedömas som våldtäkt, även om gärningsmannen inte har tvingat sig till det sexuella umgänget genom t.ex. våld eller hot utan har utnyttjat en annan människas hjälplöshet.

Bakgrunden till motionen är det uppmärksammade fall – det s. k. Piteå-fallet – där en medvetslöst berusad 17-årig flicka på sommaren 1985 utnyttjades sexuellt av ett flertal ynglingar och i samband därmed blev svårt skadad. Flickans berusning var självförvållad. Ynglingarna dömdes sedermera till fängelse för sexuellt utnyttjande, inte för våldtäkt. En av dem fälldes också till ansvar för vållande till kroppsskada, grovt brott. I hans fall blev påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten; han var bara 16 år gammal.

En redogörelse för gällande regler och för domen i det aktuella fallet har lämnats tidigare i betänkandet (s. 2 f). En sammanställning av remissyttrandena finns på s. 3–7.

Remissyttrandena delar sig i två huvudlinjer. Den ena, som företräds av riksåklagaren (RÅ) och fyra ideella organisationer, är positiv till en översyn av regelsystemet. Dessa instanser anser – såsom det uttrycks av RÅ – att en situation där någon utnyttjar en annans hjälplösa tillstånd ofta kan te sig likvärdig med våldtäkt och att det då för det allmänna rättsmedvetandet kan verka stötande att inte rubricera gärningen som våldtäkt samt att

BrB:s sexualbrottsregler så långt det är möjligt bör spegla det allmänna rättsmedvetandet.

JuU 1986/87:3

Den andra linjen, företrädd av domstolarna, juridiska fakulteten och advokatsamfundet, avvisar tanken att ändra våldtäktsparagrafen. De framhåller att begreppet våldtäkt av hävd innebär ett genom våld eller hot tilltvingat sexuellt umgänge och att denna innebörd bör bevaras. Enligt deras mening är det också dessa inslag i gärningen som motiverar den strängare straffskalan för våldtäkt jämfört med straffskalan för t. ex. sexuellt utnyttjande. De erinrar också om att reglerna om förhöjt straffmaximum vid sammanträffande av brott gör det möjligt att döma ut mycket höga straff vid t. ex. sexuellt utnyttjande i förening med grov misshandel. De finner dock att det kunde behöva övervägas om inte 6 kap. 3 § BrB om sexuellt utnyttjande borde kompletteras med en bestämmelse om ett grovt brott.

Utskottet bedömer saken på följande sätt.

Utskottet kan förstå den upprördhet som det s. k. Piteåfallet har väckt hos allmänheten och som motion 612 ger uttryck åt. Utskottet anser också att det vore olyckligt om fallet och debatten kring det skulle leda till en uppfattning hos allmänheten att det är ett mindre allvarligt brott att sexuellt utnyttja en person som inte är medveten om situationen.

Det är alltså viktigt att framhålla att den som utnyttjar en persons värnlöshet för att skaffa sig sexuellt umgänge därigenom begår ett allvarligt övergrepp. Ett synsätt som innebär att handlingen skulle vara mindre klandervärd eftersom offret har saknat förmåga att säga nej kan naturligtvis inte accepteras. Om detta torde inte heller råda någon oklarhet i lagstiftningen och i rättstillämpningen.

Av det som har sagts nu drar utskottet emellertid inte slutsatsen att ett sexuellt övergrepp utan inslag av våld, hot e. d. mot en värnlös person bör kallas för våldtäkt. I likhet med flera remissinstanser anser utskottet i stället att brottsbenämningen våldtäkt, som har använts sedan länge och som språkligt väl motsvarar det slags gärningar som beskrivs i våldtäktsparagrafen, även i fortsättningen bör reserveras för dessa fall.

Däremot kan det enligt utskottets mening med fog ifrågasättas – vilket också har gjorts av flertalet remissinstanser – om det inte finns anledning att överväga den lagtekniska utformningen av stadgandet om sexuellt utnyttjande. Utskottet delar härvidlag RÅ:s uppfattning att det från straffvärdessynpunkt ofta kan te sig likvärdigt med våldtäkt om någon utnyttjar t. ex. en persons vanmaktstillstånd för samlag eller något annat sexuellt umgänge. Utskottet instämmer därför i den mening som har förts fram i de båda domstolarnas remissvar, nämligen att straffstadgandet om sexuellt utnyttjande kan behöva ses över i syfte att införa bestämmelser om ett grovt brott med en särskild straffskala. Vid en sådan översyn skulle det också kunna övervägas att ändra brottsbenämningen sexuellt utnyttjande, som förefaller språkligt mindre väl spegla allvaret i de gärningar det här kan vara fråga om.

Utskottet utgår ifrån att den önskvärda översynen kan komma till stånd i något lämpligt sammanhang, t. ex. i samband med det lagstiftningsarbete

som utskottet förordar i det följande. Det bör dock ankomma på regeringen att närmare besluta härom.

JuU 1986/87:3

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 612.

Sexuellt umgänge med syskon som är under 15 år (mot. 613)

Vid en jämförelse mellan 6 kap. 5 § andra stycket BrB och 6 kap. 6 § BrB framgår det att det föreskrivs lindrigare straff för sexuellt umgänge med ett syskon som är under 15 år (fängelse i högst två år) än med andra barn under 15 år (fängelse högst fyra år). I motion 613 påtalas detta förhållande och begärs en lagändring.

Utfallet av utskottets remissbehandling har redovisats på s. 8 ff. Remissinstanserna tillstyrker motionen. Allmänt anförs att den skillnad som motionären har påtalat måste bero på ett förbiseende när 6 kap. BrB om sexualbrotten reviderades år 1984 och att misstaget bör rättas till.

Utskottet anser – liksom motionären och remissinstanserna – att det saknas skäl att ha en sådan skillnad i fråga om straffmaximum för de båda brotten, som de nuvarande reglerna innebär. Det rådande förhållandet bör därför rättas till. Det bör ankomma på regeringen att utarbeta och förelägga riksdagen ett förslag till erforderlig lagändring. Detta bör riksdagen med anledning av motion 613 som sin mening ge regeringen till känna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *våldtäkt m.m.*
att riksdagen avslår motion 1985/86: Ju612,
2. beträffande *sexuellt umgänge med syskon*
att riksdagen med anledning av motion 1985/86: Ju613 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förslag till lagändring.

Stockholm den 18 november 1986

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Hans Göran Franck (s), Arne Svensson (m), Birthe Sörestedt (s), Bengt-Ola Rytter (s), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Bengt Rosén (fp) och Ingbritt Irhammar (c).

Våldtäkt m. m. (mom. 1)

Karin Åhrland (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Arne Svensson (m), Bengt Rosén (fp) och Ingbritt Irhammar (c) anser:

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Utskottet utgår" och slutar på s. 12 med "motion 612" bort ha följande lydelse:

Den av utskottet sålunda förordade översynen bör komma till stånd i samband med det lagstiftningsarbete avseende sexuellt umgänge med syskon m. m. som utskottet förordar senare i betänkandet. Det bör ankomma på regeringen att närmare besluta om formerna för arbetet. Detta bör riksdagen med anledning av motion 612 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. *beträffande våldtäkt m. m.*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:Ju612 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av 6 kap. 3 § brottsbalken.

